

PRO EUROPA

Gazeta Ligii PRO EUROPA Liga hírlapja – 5-6 / 1999

Ce reprezintă Ziua Europei?

Probabil sînt foarte puțini cei care știu că primul pas pentru crearea a ceea ce numim azi Uniunea Europeană s-a făcut la 9 mai 1950. La Paris, în această zi, ca o reacție la amenințarea cu izbucnirea unui al treilea război mondial, Robert Schuman, Ministrul de Externe al Franței, a dat citire unei *declarații* de presă care chema Franța, Germania și

standard de viață decent pentru toți cetățenii ei. În absența unor reguli și a instituții comune, elementele care au unit Europa de-a lungul secolelor s-au dovedit a fi de multe ori insuficiente pentru a preveni tragedii de proporții. Integrarea Europei nu se va produce peste noapte și nici măcar în cîteva decenii. Deficiențele sînt și azi numeroase. Proiectul inițiat

alte țări europene să-și reunească producțiile de cărbune și de oțel ca o „*primă bază concretă a unei federații europene*”. Prin urmare, totul a început în această zi. Acesta a fost apoi motivul pentru care, la întâlnirea de la Milano a liderilor UE din 1985, s-a decis ca la 9 mai să se sărbătorească „Ziua Europei”. Fiecare țară care a ales în mod democratic să se alăture Uniunii Europene, a subscris valorilor ei fundamentale de pace și solidaritate. Aceste valori sînt și o expresie a unei dezvoltări economice și sociale, cuprinzînd de asemenea dimensiunile regionale și de mediu care reprezintă garanția unui

abia după cel de al doilea război mondial este, la scară istorică, încă foarte nou. În trecut, eforturile de unificare europeană s-au bazat mai ales pe dominația unui grup asupra altuia. Aceste strădanii nu au întîrziat însă să își arate și efectele, pentru că toți aceia care au fost învinși au avut după aceea o singură aspirație: să își redobîndească libertatea. Ambițiile actuale sînt însă complet diferite: de a construi o Europă care respectă libertatea și identitatea tuturor cetățenilor ei. Europa își poate dezvolta un rol pozitiv în lume doar prin unirea popoarelelor care o compun.

În 1994 a avut loc prima celebrare din România a Zilei Europei, printr-o acțiune de masă, Crosul PRO EUROPA, organizat de Liga PRO EUROPA. În anul următor, în cursul întregii luni mai au avut loc manifestări culturale (concert simfonic dirijat de Horia ANDREESCU; expoziția intitulată „Piețele orașelor din Europa”), dezbateri, conferințe („România și intergrarea europeană”; „Din Europa spre Europa”) și evenimente sportive (a doua ediție a Crosului PRO EUROPA).

La a cincea ediție a Crosului, ideea a fost preluată la scară națională, fiind organizate concursuri similare în București și mai multe orașe din țară, iar la a cincea ediție a Zilelor Europa, în acest an, manifestări similare au avut loc în aproape toate județele țării.

Ziua de 9 Mai, cea a Europei, încetul cu încetul, intră în conștiința cetățeanului ca o zi cu o însemnătate deosebită: o zi care comemorează nu atît trecutul, ci mai ales viitorul.

Calendar

8-12 mai — *Zilele Europa Napok*, șir de manifestări organizate de Centrul Intercultural al LPE.

8 mai — Conferința *Unificarea Europei — istoric și perspective*, organizată cu ocazia Zilei Europei. Conferențiar: Valentin STAN, politolog, profesor universitar.

9 mai — *Crosul PRO EUROPA*, ediția a VI-a.

9-10 mai — *Cursuri în școli, distribuirea de materiale promoționale și a foii volante Europa* — editate de LPE cu ocazia Zilei Europei —, manifestări organizate de Clubul PRO EUROPA din Odorheiul Secuiesc.

9-15 mai — *Stagiu de pregătire* al studenților Colegiului Democrației desfășurat la Budapesta.

12 mai — *Lansarea numărului 11 al revistei Altera* la Muzeul Municipiului București (Palatul Șuțu).

18-24 mai — *Training în domeniul drepturilor minorităților* organizat de Minority Rights Group International la Cartigny, Elveția. Din partea LPE a participat HALLER István.

25-31 mai — *Întrunirea Grupului de lucru al ONU pentru minorități* la Geneva. Din partea LPE a participat HALLER István.

25 mai — Curs al Colegiului Democrației: *Transilvania — spațiu multicultural, multiethnic, multiconfesional*. Invitat: SPIELMANN Mihály, istoric.

28 mai — *Politica șanselor egale și interculturalitatea*, curs susținut de Lucia BRISCAN în cadrul proiectului *Odorheiul Secuiesc pluricultural și reflectarea lui în școală. Închiderea festivă* a programului.

29 mai — *Elveția, Țara Cantoanelor*, curs al Colegiului Democrației. Referent: Mircea SUHĂREANU.

28-29 mai — *Receptivitatea autorităților publice față de problemele minorităților naționale*, seminar organizat de Fundația Culturală Bernády György la sediul fundației. Din partea LPE a participat Marius COSMEANU.

7-21 iunie — *Raport de monitorizare* a organizațiilor de drepturile omului din Armenia, realizat la cererea Fundației Cordaid — Olanda. Din partea LPE a participat Marius COSMEANU.

12 iunie — *Prezentarea rezultatelor proiectului Romii - între ignorare și prejudecăți*, organizată la Oradea, proiect al Filialei LPE din Satu Mare.

14-16 iunie — *Femei. Democrație. Dezvoltare*, seminar organizat de Federația Internațională a Drepturilor Omului la București. Din partea LPE a participat Laura ARDELEAN.

21-22 iunie — *Șansele de integrare a romilor în Ungaria*, conferință internațională organizată de Institutul pentru Cercetarea Comparată a Minorităților și Oficiul Minorităților Naționale și Etnice din Ungaria la Budapesta. Din partea LPE a participat HALLER István, cu studiul: *Romii după schimbarea regimului din România*.

Naptár

május 8-12 — *Zilele Europa Napok*, a PEL Interculturális Központja által szervezett eseménysorozat.

május 8 — *Európa egyesítése — történelmi visszatekintés és kilátások*, az Európa Nap alkalmából szervezett konferencia. Előadó: Valentin STAN, politológus, egyetemi tanár.

május 9 — *VI. PRO EUROPA Futóverseny*.

május 9-10 — *Előadások iskolákban, ismeretető anyagok*, valamint az Európa Nap alkalmából megjelentetett *Europa röplap terjesztése*, a székelyudvarhelyi PRO EUROPA Klub által szervezett megmozdulás.

május 9-15 — A Demokrácia Kollégiumának budapesti *tanulmányútja*.

május 12 — Az *Altera* 11. számának *bemutatása* a Bukaresti Városi Múzeumban (Șuțu Palotában).

május 18-24 — *Kisebbségjogi tréning* a Minority Rights Group International szervezésében, a svájci Cartignyban. A PEL részéről HALLER István vett részt.

május 25-31 — Az *ENSZ kisebbségvédelmi munkacsoportjának ülészaka* Genfben. A PEL részéről HALLER István vett részt.

május 25 — *Erdély mint multikulturális, több etnikumú, több vallású térség*, előadás a Demokrácia Kollégiuma számára. Előadó: SPIELMANN Mihály, történész.

május 28 — *Az esélyegyenlőség politikája és az interkulturalitás*, Lucia BRISCAN előadása *A multikulturális Székelyudvarhely és annak tükröződése az iskolában* c. program keretében. A program *ünnepélyes zárása*.

május 29 — *Svájc, a Kantonok Országáa*, előadás a Demokrácia Kollégiuma keretében. Előadó: Mircea SUHĂREANU.

május 28-29 — A Bernády György Alapítvány szemináriuma *Az állami közületek viszonyulása a nemzeti kisebbségek kérdéseihez* címmel. A PEL részéről Marius COSMEANU vett részt.

június 7-21 — *Jelentés* az örményországi emberjogi szervezetek tevékenységéről, a holland Cordaid Alapítvány felkérésére. A PEL részéről Marius COSMEANU vett részt.

június 12 — A PEL Szatmárnémeti Fiókszervezetének *A romák — mellőzés és előítéletek között* c. programja *eredményeinek bemutatása* Nagyváradon.

június 14-16 — *Nők. Demokrácia. Fejlődés*, az Emberi Jogok Nemzetközi Szövetségének bukaresti szemináriuma. A PEL részéről Laura ARDELEAN vett részt.

június 21-22 — *A romák integrációs lehetőségei Magyarországon*, nemzetközi konferencia az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Intézete és a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal szervezésében Budapesten. A PEL részéről HALLER István vett részt, *Romák a rendszerváltás utáni Romániában* c. előadásával.

Marius Cosmeanu

Acum Emil

Singura urbe care mai concurează astăzi solitudinea hiper-împodobitului oraș al domnului Funar este Tîrgu-Mureșul. Alături de roșgalben-albastrul arhitectural al Clujului, trista faimă post-conflictuală a acestui „oraș al plăcuțelor bilingve”

pe care, vorba gurilor rele, scrie *Tîrgu-Mureș* și se citește *Marosvásárhely* — întregeste imaginea patologiei acestei regiuni. Încetînd demult să mai farmece, Tîrgu-Mureșul și-a convertit conotațiile pozitive în zîmbete malițioase. Și totuși, cînd liderii politici vor să-și mai încarce bateriile identitare, să mai respire puțin aer cu miroseală patriotardă, crezînd — urmași involuntari ai ideilor lui Nae Ionescu — că etnia nu admite termeni de comparație, ei dau o fugă în Ardeal și trec, meteoric, între două-trei declarații fulger despre chestiunea românească/transilvană, prin aceste localități (eventual, via Muntele Găina), pozînd în vajnici apărători ai interesului național.

Așa se face deci, că la începutul acestei luni, la doar cîteva zile diferență, „orașul nostru” a fost vizitat — că tot a început campania electorală — de doi dintre principalii candidați la postul prezidențial: Ion Iliescu și Emil Constantinescu. După căderea — plină de semnificații „nostradamice” — a expreședintelui Iliescu pe scările Palatului Culturii din Tîrgu-Mureș, actualul președinte al țării a ținut să ne facă și el o vizită. Și pentru că, așa cum spuneam, nu se face să treci prin Tîrgu-Mureș fără să-ți dai cu părerea aducătoare de voturi, domnul Constanti-

nescu a plasat și el acel apel către intelectualii ardeleni, chemîndu-i să nu adere la eventualele scrisori care cer autonomia administrativă ori economică a Ardealului și Banatului sau altfel spus descentralizarea de care am auzit nu odată chiar în campania electorală a dînsului (această episto-fobie, frica aceasta de scrisori semnate de către intelectuali se pare că nu-i caracterizează doar pe comuniști sau post-comuniști, ci și pe actualii reprezentanți ai puterii). Declarația președintelui legată de scrisoarea-fantomă care „circulă” prin mediile intelectuale din Ardeal — mult prea mediatizată în comparație cu seriozitatea actului cu pricina — pare a fi o reeditare, sub alt registru, a scenei din finalul campaniei electorale din '96 a domnului Iliescu (la vremea respectivă considerată cîntecul de lebedă al acestuia). Atunci, în fața asistenței adunate la Alba-Iulia, răgușit și disperat (ca orice politician speriat de urmările calității mandatului său), domnul Iliescu agita bau-bau-ul huntingtonian, amenințînd că victoria în alegeri a Convenției Democrate va duce inevitabil la ruperea Ardealului de trupul țării. Rezultatul este cunoscut: cele mai puține procente domnul Iliescu le-a obținut tocmai în zonele/grupurile țință care, în logica domniei sale, făceau subiectul discursului lui — populația din nord-vestul țării. Iată însă că acum, cel care joacă rolul garantului integrității, unității etc. statului nostru este tocmai actualul președinte.

Conform Constituției, șeful statului este printre altele și garantul integrității României. Un truism. Numai că, cel puțin din ce a reieșit din relatările mass media, inclusiv din declarația prezidențială, situația e departe de a fi atît critică încît să ne speriem de noi înșine

(pentru că, să fim serioși, nici un ardelean lucid nu se gîndește să meargă cu viză la Vama Veche, București sau Voroneț). Ori, a veni în Ardeal, (fief-ul domnului Constantinescu la alegerile din '96) și a face apel la desolidarizare între ardeleni — după ce în acea campanie electorală, unul din conceptele de bază al CDR, prin Alianța Civică, fusese tocmai solidaritatea — și a încerca un fel de *divide et impera*, nu e tocmai un lucru înțelept. Efectul de bumerang va fi probabil același ca și în cazul domnului Iliescu: dorind să recîștige electoratul din Ardeal și Banat, domnul Constantinescu nu face decît să îl îndepărteze de el. Nemai-vorbind că și așa a pierdut din acest electorat. Sloganul lait-motiv din campania electorală a domnului Constantinescu menționat în titlu, îl așează acum în banca perdanților, alături de Ion Iliescu (pentru al cărui *come-back* se vede treaba că nici măcar nu e nevoie — ca în cazul lui Gheorghe Hagi — de o invitație la talk-show-ul domnului Păunescu...). Electoratul din Transilvania și Banat, așa cum par a indica și rezultatele ultimelor sondaje, vîzîndu-se constrîns la a alerga după doi iepuri, se va trezi votîndu-l pe al treilea. Pînă la urmă, se pare că alfabetizarea democratică la noi e încă sub multe aspecte la început, iar „golănescul” *A.E.I.O.U. / Învățăm să spunem nu...* cîntat acum nouă ani în Piața Universității mai rămîne un șlagăr...

Notă:

Într-un interviu acordat la radio de una din reprezentantele întreprinderii bistrițene care produce drapelul național, aceasta se plîngea că singura localitate din țară care mai comandă aceste drapele este Clujul.

Unificarea Europei — istoric și perspective

În cadrul Zilelor Europa Napok, la 8 mai, Valentin Stan, politolog, lector universitar, a ținut o prelegere cu titlul *Unificarea Europei — istoric și perspective*. Următorul text reprezintă fragmente din această prelegere.

Oricât de paradoxal ni s-ar părea, construcția europeană pe care o vedem astăzi ca pe ceva aproape finit, ca pe o unitate care a asigurat prosperitatea și securitatea cetățenilor ei, a fost gândită într-o lume ce încă fumega în cenușa distrugerilor provocate de cel de-al doilea război mondial. Imaginați-vă oamenii anilor '50, la numai cinci ani de la sfârșitul acestei conflagrații, care au avut puterea de a vedea în timp, de a vedea ce va fi Europa azi, în anii '90. Făcînd o mică extrapolare, mi se pare foarte interesantă remarcă unui om politic britanic, ministru de externe al primului guvern laburist după războiul mondial — încă o dată precizez, sintem în anii '50, sintem într-o lume distrusă de război, în Marea Britanie alimentele erau încă raționalizate, populația suferea o serie de privațiuni, exista încă spectrul unui război care se putea reaprinde oricînd, Germania reprezintă încă un pericol —, remarcă ce a rămas în memoria generațiilor Europei ani de-a rândul: „Vreau să vină o zi cînd să mă pot duce la Victoria Station” — cea mai mare gară din Londra — „să iau trenul și să mă duc unde mă taie capul, fără să fie nevoie să arăt pașaportul”. Era în 1950, cînd popoarele europene se priveau cu suspiciune, exista rivalitate între țările Europei. În 1949, cînd s-a născut NATO, Germania era încă un pericol. Primul secretar general al NATO chiar așa explica logica existenței acestei organizații: Alianța a fost concepută pentru a-i ține pe germani la pămînt și pentru a-i ține pe ruși afară. (...)

Totuși, se întîmplă un lucru fabulos în această Europă devastată: la 9 mai 1950, Robert Schuman, ministrul de externe al Franței, vine la înfîlțirea cu istoria cu aceea celebră declarație, pentru care sărbătorim această zi ca Ziua Europei, declarația Schuman, care a dat naștere comunității Europei. Acest german din Lorena (care aparținuse pînă la primul război mondial de Germania, iar apoi de Franța), ca cetățean loial al Franței a ajuns ministru de externe și a lansat declarația ce-i poartă numele și în care el spune că de fapt istoria de război și sînge între Germania și Franța s-a terminat. În 1950? Le spui francezilor în 1950, tu, un german, că s-a terminat cu războiul? Cînd erau sute de mii de francezi care se întorseseră numai de cîteva zile din lagărele de concentrare germane? Cînd erau atîtea traume, erau atîtea morți încă vii în conștiința rudelor și prietenilor, atîta distrugere în Franța în urma războiului și a ocupației germane, tu, ministru de externe al Franței, și german de origine vii și spui poporului francez că gata, s-a terminat? Că de acum încolo construim Europa împreună cu Germania? Incredibil! Incredibil nu numai ca

proiect sau ca idee pe care o poți enunța într-un asemenea moment, este incredibil și din punctul de vedere al curajului ce-i trebuie unui om politic să vină în fața națiunii sale și să enunțe asemenea idei care nu numai că pot șoca, dar se pot întoarce împotriva lui. Schuman nu era singurul cu această idee în Franța. Erau oameni care au gândit proiectul și care l-au sprijinit pe Schuman: exponenții unei clase politice care a înțeles sensul istoriei. (...)

Ceea ce este interesant, spectaculos și din punctul meu de vedere uluitor este faptul că acești oameni, în anii '50, au văzut ce trebuie și ce va fi Europa de mîine. Ce trebuie și ce va fi Europa de mîine în slujba cetățeanului european. (...)

Dacă ne uităm la ceea ce s-a întîmplat pînă în acest moment (...) vom descoperi o Europă care are la acest moment o piață unică, în care întreaga construcție comunitară se întemeiază pe interesul cetățeanului, o Europă care înseamnă un imens rezervor de energie și productivitate puse în slujba cetățeanului.

Sînt foarte multe țări la ora actuală în Europa care au un nivel de trai mai ridicat decît media actuală în Uniunea Europeană și nu își doresc, de aceea, integrarea în Uniunea Europeană. Nu doresc de fapt cetățenii acestor țări. (...) Cetățeanul elvețian nu dorește acum integrarea europeană, pentru că trăiește mai bine decît cetățenii din statele membre. Este și cazul Norvegiei. Și totuși, foarte interesant, guvernele acestor țări doresc integrarea în Uniunea Europeană! (...) Ce se întîmplă? Există o falie între ce vrea statul și aceste popoare? Răspunsul este simplu. Cînd ai un asemenea rezervor de energii, cînd ai o piață unică așa cum este piața unică europeană, cînd devii a doua putere a lumii din punct de vedere comercial alături de doi piloni pe care se așează astăzi economia mondială

care sînt Statele Unite și Japonia, atunci cînd ai trecut la o monedă care domină deja piețele financiare alături de dolar și care este moneda unică europeană (euro), orice guvern care face o analiză în conformitate cu legile pieții și a economiei de piață, o analiză de perspectivă, știe deja că țara lui se poate afla peste standardele Uniunii Europene numai pentru o perioadă relativ scurtă. Elveția — la nivelul guvernului — știe că, dacă rămîne în afara Uniunii Europene, nu își poate menține nivelul de trai foarte ridicat decît o perioadă foarte limitată de timp. Nimeni nu se poate lupta cu un colos. În timp, Elveția va coborî și Uniunea Europeană va crește. (...)

Mă întreb — dacă Elveția, dacă guvernanții Elveției (la a cărei economie și prosperitate noi putem doar să visăm) au înțeles acest lucru, care va fi viitorul unei țări ca România, în afara Uniunii Europene? (...) Își poate permite România să rămînă în afara mișcării integraționiste europene? (...)

Exemplul Marii Britanii este impresionant. Marea Britanie este o țară care, în momentul declanșării procesului de integrare europeană, nu a dorit să facă parte din această structură. Era imediat după război, Marea Britanie avea o relație foarte specială cu Statele Unite, astfel nu era prea interesată de construcția europeană. La un

moment dat britanicii au constatat că dinamica dezvoltării economice a țărilor comunitare era mult mai înaltă decît în Marea Britanie. (...) Au încercat atunci să repare ceva, să recupereze acel decalaj și au cerut integrarea în comunitatea europeană. Dar Marea Britanie a trebuit să aștepte 11 ani pînă să fie admisă în structurile comunității europene.

Noi vorbim de criterii care trebuie îndeplinite pentru a deveni membru în această comunitate. (...) Credeți că Marea Britanie nu a

îndeplinit aceste criterii? Marea Britanie nu a putut pătrunde multă vreme în edificiul comunitar pentru simplul motiv că nu a fost considerată politic un aliat de nădejde pentru Europa. (...)

Este un motiv important de reflecție de ce România nu face parte din statele care au început deja tratativele de aderare. (...) Dacă România nu este astăzi acolo, ceva este în neregulă cu elita ei politică, cu elita ei conducătoare, cu modul prin care au fost construite toate aceste relații și drumuri către Europa. (...) Uniunea înseamnă securitate și prosperitate pentru cetățeni. (...) Prin politica abordată pînă acum, România nu prezintă garanții că acceptarea ei ca membru nu ar afecta această securitate și prosperitate.

După 1996 am avut cu toții impresia că lucrurile s-au schimbat foarte mult și că România

Zilele EUROPA Napok • Zilele EUROPA Napok • Zilele EUROPA Napok

va decola foarte rapid spre integrare. Nu numai că am avut această impresie, dar chiar s-au făcut niște pași importanți în această direcție; s-au făcut însă și alți pași, din nefericire, necorespunzători și în detrimentul intereselor țării noastre. Vă dau un exemplu. Foarte multă lume în România de astăzi este supărată pe NATO, pe Statele Unite. Acest lucru este absolut legitim, simțim într-o țară democratică unde fiecare dintre noi poate avea o percepție personală a ceea ce se întâmplă în sudul Dunării, în Iugoslavia. Cum la fel de normal și legitim este ca guvernanții să gestioneze interesul național așa cum a fost validat el în Parlament, prin alegeri democratice, prin exprimarea liberă a voinței cetățenilor și să spună acestor cetățeni că șansa României nu poate fi câștigată decât cu drumul nostru către Uniunea Europeană și NATO. (...)

După 1996, din nefericire, românii li s-a spus excesiv de mult că se vor întâmpla lucruri care nu se puteau întâmpla. Ni s-a spus, de exemplu, că vom fi primiți în NATO, că țara noastră va fi nominalizată la Madrid. România nu a fost nominalizată la Madrid. După care ni s-a spus că nu-i nimic, se va întâmpla la Washington. Nu s-a întâmplat nici la Washington. Acum ni se spune că se va întâmpla în 2002. Nu spun americanii, nu spun britanicii, nu spun occidentalii. O spun oamenii politici de la noi. Să vedem ce înseamnă acest lucru. Când spui românii în tot anul 1997, că la Madrid țara lor va fi nominalizată să intre în NATO, iar țara lor nu intră în NATO, în condițiile în care apare o Americă care se opune, nu are cum să nu se reeze un resentiment în mintea fiecărui român, care a aflat de la conducătorii lui că România este pregătită. (...) Dacă politica noastră ar fi fost o politică echilibrată care să spună românii ce se poate obține în segmentul acela de timp, și resentimentele ar fi fost mai mici. (...)

În 1997, pe 8 iulie, când tocmai urma să aibă loc Consiliul Nord Atlantic de la Madrid, Tony Blair a dat un interviu în care, așa cum nu a făcut nici un lider occidental, nici un membru NATO la acel moment, a explicat de ce NATO se extinde numai cu trei candidați și de ce România nu face parte dintre ele. Este un lucru pe care nici până în ziua de azi nu l-am înțeles cum trebuie, și, evident, pentru că am înțeles cum trebuie, nici până în ziua de azi nu avem recunoștința pe care o merită Marea Britanie pentru faptul că ne-a spus de ce nu am intrat în NATO. Ce a spus Tony Blair? Că nu avem economie? Că nu există nu știu ce minuni pe aici, fîntîni arteziene, grîne de trei metri înălțime? Nu. A spus altceva. „NATO este o organizație de apărare colectivă; în momentul în care cineva intră în această organizație, noi îi dăm o garanție de securitate”. (...) În momentul în care o țară intră în NATO, securitatea citorva sute de milioane de americani este legată de modul în care se comportă această țară. Trebuie să înțelegem ce

înseamnă acest lucru. Când 3 militari americani au fost capturați în Iugoslavia, președintele Clinton, președintele unei țări democratice, a apărut pe canalele de televiziune și a spus: „Milosevici să nu facă nici o greșală; America are grijă de ai săi”. Într-o țară democratică ca America viața cetățeanului este valoarea supremă. Pentru viața unui cetățean se pleacă și se vine la Președinție. Asta înseamnă că America, ca sistem democratic, este o țară care trebuie să gestioneze în primul rînd securitatea cetățenilor săi. În momentul în care se lărgește o alianță a cărei miză este securitatea cetățeanului american, primul lucru ce se analizează acolo nu este nici măcar cîte tancuri ai sau ce armată ai, ci în ce măsură ești de încredere, încît să nu tîrăști America într-o aventură militară care să se soldeze cu pierderi de vieți de soldați americani, ori nu cumva să blochezi o acțiune americană menită să întărească securitatea cetățenilor americani. Tony Blair mai afirmă la Madrid în continuare: „Noi avem forțe combatante atît de profesionale și de asemenea calitate, încît trebuie să ne asigurăm că sînt folosite corespunzător.” (...) Ce vrea să spună Tony Blair? NATO, ca organizație militară, funcționează pe consens. (...) Orice țară din alianță, Luxemburgul, Islanda, oricine poate bloca o decizie a NATO, poate altera consensul. De aceea, cînd se extinde, NATO trebuie să fie foarte sigură că aceea țară este parte a coaliției de voință care guvernează alianța. (...) Întrebarea care se pune nu se referă la numărul de tancuri, ci se pune în modul următor: dacă voi spune că mîine trebuie să lovim Iugoslavia, este pregătită România să spună da, sau va spune nu, alterînd consensul și făcînd ca forțele mele combatante să nu fie folosite corespunzător? (...)

Poate sau nu poate România să fie un aliat de nădejde? Poate sau nu România să blocheze consensul Alianței Nord Atlantice? E un răspuns pe care vă rog să vi-l dați fiecare dumneavoastră analizînd modul în care s-a comportat această țară din 1990 pînă acum în comunitatea internațională. (...)

Cine știe să citească mesajele demnitarilor occidentali, înțelege că în acest moment România aleargă pe un singur culoar — culoarul cu NATO s-a terminat. (...) România va trebui să urmeze culoarul Uniunii Europene. (...) Odată intrată în Uniunea Europeană, intră într-o relație intrinsecă cu NATO și cu securitatea europeană. (...) Vă pot spune că la ora actuală nu există strategii în România pentru a alerga pe acest culoar pentru că noi continuăm să sperăm la nesfîrșit că vom intra direct în NATO. Bala Madrid, ba la Washington, ba în 2002. Pînă cînd nu vom învăța de la cehi, de la polonezi și de la unguri că intrarea în aceste structuri nu este o chestie de „vreau să intru”, pînă cînd nu vom înțelege că e nevoie de mai mult decît de simpla dorință, este greu de presupus că vom ajunge acolo. Noi nu simțim încă în stare să decodificăm mesajele lui Tony Blair. (...)

CROSUL PRO EUROPA, Ediția a VI-a

An de an, tîrgumureșeni și oaspeți din țară, „cetățeni de rînd” și demnitari, fără deosebire de vîrstă, sex sau limbă, s-au aliniat la startul unei palpitante curse de 6 km, uniți

prin aceeași pasiune pentru sport și pentru Europa.

Și în acest an cu ocazia zilei Schuman, la 9 mai 1999 s-a dat startul în cea

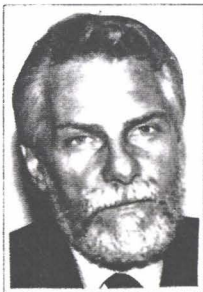
de-a VI-a ediție a Crosului PRO EUROPA. La start s-au aliniat 367 de participanți între 2 și 78 de ani, atît din Tîrgu Mureș cît și din Luduș, Sovata, Mediaș, Alba

Iulia, București, Iași, Constanța, Piatra Neamț, Milano.

Crosul a fost organizat de Centrul Intercultural al Ligii PRO EUROPA cu sprijinul Delegației Consiliului Europei în România, Aqua-serv S.A, Nirajul Miercurea Nirajului, Direcției Județene de Tineret și Sport, Asociația Atleților Veterani Mureș, Outward Bound, Foto Muzica și 24 ORE Mureșene.

Vară și fum

Vara abia începute, ploile devastatoare încă nu focalizaseră atenția admărită a opiniei publice, jurnaliștii nu apucaseră să le politizeze spre beneficiul vandabilității ziarelor, politicienii nu apucaseră să-și facă planurile de

vacanță undeva departe de ploile torențiale și, iată că, petarda declanșată — și nu „dezamorsată”! — explodează la Tîrgu-Mureș în mâini prezidențiale, *circenses* — ca o mană cerească — ofrandă gratuită „plebei” înfometate, subiectul bombă al săptămîinii: așa-zisă *Declarație de la Cluj*.

Nu mă voi referi aici la istoria de-a dreptul „poliștă” a dispariției (furtului?) „documentului” respectiv, descrisă cu suficientă amănunțime de Gabriel Andreescu. Organele abilitate, plătite din taxele contribuabilului român, au datoria să cerceteze și să rezolve cazul. De ce să nu fim optimiști?

Voi ignora, de asemenea, comentarea binecunoscutei atitudinii („existențiale”, aș zice) a ziarului *Adevărul*, care juisase de-a dreptul de plăcerea „răului” descoperit: „*Așa cum Adevărul a avertizat de multă vreme, inevitabilul s-a produs.*” (Să fie de mirare că în harabura noastră post-revoluționară premodernă, una dintre cele mai naționaliste publicații este totodată și profund antinațională?) După cum voi trece și peste înfierările revoluționar-patriotarde ale celorlalte ziare, sau chiar și peste lăudabila poziție de bun simț a editorialistului Evenimentului Zilei. În general, nu merită cerneala.

Nu voi putea trece însă peste poziția uneia din puținele instituții autentice și consecvente democratice ale României post-revoluționare, o adevărată portavoce a celei mai europene intelectualități românești, care nu ne mai poate fi indiferentă. Am numit firește revista 22 și echipa sa redacțională.

Mă voi limita doar la analiza unora din declarațiile de „fidelitate și credință” smulse parcă „cu lampa-n ochi” presupușilor semnatari ai „documentului”, publicate în numerele 24 și 25/1999, puținele texte la care am avut acces, din păcate, din depărtarea de la care scriu. (Dat fiind faptul că prin Internet poate fi accesat *Adevărul*, *Cotidianul* sau *România Mare* la zi, dar nu și 22. Sper ca această observație să fie receptată ca un reproș care valorează cât o laudă.)

Și ca să fiu bine acordat la tradiția celei mai europene publicații românești, titlului de la început îi voi adăga și un subtitlu (chiar dacă subtitlurile aparțin — nu-i așa, de obicei

— redacției). Iată-l: „*Isterie și tăcere. O analiză fugară a receptării ideii federaliste de mediiile intelectuale românești sau autocenzura la români în perioada post-ceaușistă*”. Subiectul merită, cred eu, să fie dezbătut mai pe larg. Mă mărginesc să-l semnalez.

Orice ziarist sau redactor cu o minimă experiență în domeniu știe că, una și aceeași propoziție poate fi redată, redactată, pusă în pagină, prezentată publicului cititor în cele mai diferite feluri, în funcție de accentele puse, de sublinierile practice, de subtitlurile intercalate, de chapeau-rile adăugate de redacție, alterîndu-i sensul fără a schimba măcar un cuvînt din textul original. Din păcate, am fost nevoit să descopăr astfel de trucuri nu tocmai oneste, chiar în paginile publicației mele preferate. Dar să începem metodic, cu editorialul redactorului șef, Gabriela Adameșteanu, de pe prima pagină. În cazul acesta, firește, autorul fiind totodată și redactorul, avem de-a face cu un text „pur”, nealterat de intervenții redactoricești.

„*Misterioasa devoluție*”. Din titlu, autoarea sugerează cititorului neavizat că noțiunea la care se va referi și care, în opinia sa constituie coloana vertebrală a proiectului disecat, este obscură, neclară, necurată de fapt. Acest concept „misterios”, care nu se găsește în dicționare (și care nu există, așadar!), care „nu provine din terminologia legislației europene” (v-am spus eu că nu există! ai dracului scoțieni!) și care nu a putut fi definit univoc nici măcar de către „semnatarii” *Declarației de la Cluj*, nu numai că a fost plasat lîngă cel de subsidiaritate „*creînd senzația (falsă) că este vorba cam despre același lucru*”, dar mai definește și „*una dintre formele «severe» de federalizare*”. Care e problema de fond cu federalizarea, fie ea „severă” sau blindă, nu vom afla din rîndurile editorialului analizat, cum nu vom afla din nici o altă intervenție publicată (e și greu s-o conștientizezi pentru o minte rațională, atîta timp cît cele mai bogate state democratice occidentale sînt aproape în exclusivitate, chiar dacă în proporții diferite, federale), vom afla însă că Satana, Diavolul, Necuratul pe românește se numește de fapt *regionalizare, devoluție, federalizare*. De ce? Nu se știe. Pentru că „*teama de federalizare a României inflamează periodic presa*”, pentru că „*încercătura periculoasă*” trezește „*reacția «patologiei identitare»*”, pentru că iată, proiectul „*confirmă unele dintre temeri*” etc., etc., o înșiruire de reacții secundare ale „*patologiei identitare*” fără nici o referire la fondul chestiunii.

Revenind însă la cele două concepte fundamentale ale *Declarației* — *devoluția și subsidiaritatea* — plasate atît de aproape una de cealaltă, „*creînd senzația (falsă) că*

este vorba cam de același lucru”, grație grijii redacției, ca să nu mai fim nevoiți să umblăm prin biblioteci, ni s-au oferit și explicații la subsol. Sursele nu sînt citate. Dar dacă, în urma lecturii celor două definiții (22, nr. 24, pag. 7, jos), dezbrăcate de contextul istoric adiacent, careva dintre nedumeriții presupuși semnatari ai *Declarației* vor reuși să facă vreo deosebire de fond, le-am fi recunoscători să ne-o destăinuie și nouă, să le putem comunica și redactorilor de la 22. (Am putea recurge aici pe loc la o analiză băbească, logică și gramaticală, a celor două definiții dacă nu ne-am feri să răpim această plăcere simplă cititorului cît de cît curios.)

Mica diversiune, dincolo de sugerarea unor diferențe de esență dintre cele două noțiuni, se ascunde și în jocul accentelor. De exemplu, în propoziția: „*Scopul tentativelor de devoluție a rămas, în mod constant, menținerea unității statului multinațional britanic...*”, în loc să fie subliniat pasajul „*menținerea unității statului*”, ceea ce reiese în mod logic din întreaga propoziție, accentul a fost mutat pe „*statul multinațional britanic*”, ca și cum conceptul de devoluție ar fi ceva de uz privat, exclusiv de competența statului „*multinațional britanic*”, și nu privind tocmai unitatea statului propriu-zis, oricare ar fi acesta.

M-aș putea referi apoi, printre altele, la deloc candidale insinuări ale autoarei, care apelează fie la îndrăgitul termen „imperial” al lui H.R. Patapievic, justificat contestat la vremea respectivă chiar în paginile revistei în discuție („*provincii imperiale*”, „*o poetică nostalgie imperială*”) — parcă nu toate provinciile astăzi românești au fost „imperiale” cîndva, decît că, în timp ce Transilvania a făcut parte dintr-un imperiu occidental, celelalte aparținuseră ariei de influență, și astăzi vizibilă, a unora orientale —, fie la cele de-a dreptul maculante (îmi cer scuze că termenul este prea blind) referitoare la „*precedentul Kosovo*”, unde autoarea gafează în bună armonie cu președintele Constantinescu, jucînd pe terenul predilect al vadimilor sau al funarilor, sau, mai nou, și tot mai intens pe cel al lui Adrian Năstase. „*...ameninșarea cu «precedentul Kosovo» nu a fost născocită de ziaristii naționaliști-comuniști*” — afirmă profund îngrijorată Gabriela Adameșteanu; „*...istoria tragică a Balcanilor ne arată că ceea ce avea să devină destrămarea și drama Iugoslaviei a început printr-un proiect intelectual, al intelectualilor din Serbia...*” — arată amenințător cu degetul președintele Constantinescu către intelectualitatea ardeleană „*necugetată*”. (Unii s-au și grăbit să se conformeze, „*lecției patriotismului luminat*” de acum un secol [*Declarația intelectualilor din Transilvania și Banat*, 22,

nr. 25, p. 7/ uitînd se pare că de atunci au trecut aproape o sută de ani — care fac aproape cît un mileniu! —, și patriotismul domniilor lor, fie el și luminat, ar fi trebuit să sufere firește nuanțări evolutive. Mă-ntreb totodată, prin ce sistem au reușit să adune atît de prompt cele „200” de semnături de fidelitate: metoda bine rodată PCR sau UVR?) Cît de false și parșive sînt ambele însinuări, ar putea fi relevat cu ușurință de orice analiză intelectuală de o minimă decență. Termenii trebuie puși doar în ecuație.

Și iată-ne ajunși și la *Ancheta* revistei 22, cu niște întrebări de sonoritate aproape cazonă: „ce știți despre organizarea întîlnirii?”, „cînd ați văzut textul Declarației de la Cluj? Sunteți de acord cu el? Dacă da, de ce? Dacă nu, de ce?” etc. Mă-ntreb, cît de liberi de orice constrîngere s-au simțit interogații în timp ceși chibzuiau în taină răspunsurile?

Cu toate acestea, trebuie să constat că marea majoritate a răspunsurilor demonstrează foarte mult bun simț, moderație și obiectivitate, abătîndu-se vizibil de la așteptările celor care au formulat întrebările. Regret că spațiul nu-mi permite să citez înelung din răspunsurile unor Ion Vianu, Dinu Zamfirescu, Ariadna Combes, Daniel Vighi, Zsolt Szilágyi, Al. Cistelean sau Andor Horváth. Ele sînt semnificative.

O a doua remarcă se referă la subtitlurile redacționale care manipulează fin, pîrînd a reflecta dorințele nemărturisite, conștiente sau subconștiente, ale redactorilor. Se va putea spune că subtitlurile depind de lectură. Da și nu. Ele depind cel puțin în aceeași măsură de mesaj. Iar pe lîngă lectura redactorilor, la fel de legitimă ar fi fost și lectura autorilor. Dar iată și cîteva mostre:

„Nu e bine să te uiți cu chibritul aprins în butoiul de benzină”, citează subtitlul redacțional. (Tot așa de bine s-ar fi putut cita și propoziția: „Această propunere nu are în sine nimic pervers” sau „Etnicii români nu sunt gata să admită deocamdată autonomia regională.”) (Ion Vianu)

„Aplicat Transilvaniei și Banatului, termenul «devoluție» nu mi se pare apropiat” (De ce n-ar fi putut fi: „În cadrul unei integrări europene potențiale, unele idei pot fi luate în discuție și clarificate” sau „Ceea ce este grav este faptul apariției unui soi de totalitarism în gîndire”. (sic!) (Dinu Zamfirescu)

„Idea unui for legislativ propriu mi se pare o aberație” (De ce nu: „Un proiect de declarație este prin definiție conceput pentru a fi discutat.”) (Ariadna Combes)

„Mi se pare inoportună autonomia regională trasată pe conturele marilor provincii” (Și de ce nu: „România ar trebui să-și aprecieze avantajele sau dezavantajele oricărei soluții care se poate dovedi mai eficientă și mai performantă decît cea de azi.”) (Al. Cistelean)

În pofida răspunsurilor mult mai nuanțate, toate subtitlurile sînt negative sau cel mult neutre. Comentariul este inutil.

O analiză de text completă ar putea continua încă cu multe semne de întrebare. Ne-am putea întreba, spre exemplu, în ce fel autonomia Transilvaniei ar putea însemna „abandonarea Munteniei și Moldovei, care ar deveni astfel exact ceea ce convine Rusiei: o cale deschisă spre Serbia și Adriatică...” (Sanda Stolojan). Să înțelegem prin asta că Vechiul Regat este țintuit de Europa doar prin Transilvania (cu forța, nu-i așa!), iar odată cu autonomia acesteia, s-ar prăbuși îndată cu tot efectivul în brațele Moscovei? Păi, ne-am putea întreba: dacă aceasta este tendința firească a celor două provincii răsăritene, e normal să le ții legate cu forța de o lume pe care în esență o resping?

Sau, ne-am putea întreba de asemenea, cum își imaginează logic un alt „anchetat” (Adrian Niculescu) federalizarea („cel mult, și numai la nivel teoretic” firește!) fără părțile sale (provinciile, regiunile) federalizate? Adică Banatul și Transilvania să se federalizeze cu ele însele? Nu cu celelalte provincii românești?

Sau în altă ordine de idei, crede onoratul preopinent că „necesitatea solidarității naționale”, opusă „ideii autonomiei fiscale”, se deosebește esențialmente de teoria ceaustă a echilibrării nivelelor de dezvoltare a județelor care nu a fost altceva decît „opțiunea egalității în pauperizare”, ca să reiau formula inspirată unui alt interogat (Andor Horváth), a cărui formulare concisă în această problemă merită să fie citată integral: „Idea unei dezvoltări inegale a provinciilor — privită fără prejudecăți — nu diferă prin nimic de principiul fondator al capitalismului: statuarea egalității de drept a tuturor și încurajarea diferenței prin performanță, gestionarea acestor elemente contrare într-un echilibru dinamic în beneficiul individului și al comunității.”

O altă problemă asupra căreia merită, cred, să zăbovim ceva mai mult este cea a „sentimentului de superioritate a provinciilor vestice” (Gabriela Adameșteanu), a „aerului snob de superioritate transilvăneană față de celelalte provincii românești” (Doina Cornea). Ambele doamne se străduiesc să demoleze, prin citarea cam a acelorași exemple, orice legitimitate a vreunei superiorități vestice, încercînd să demonstreze nu faptul că Muntenia sau Moldova ar fi în aceeași măsură „locomotive” ale dezvoltării ca Transilvania sau Banatul ci, dimpotrivă, că și acestea din urmă ar fi la fel de corupte și mizerabile ca suratele lor estice. Un demers destul de straniu care în psihologia noastră națională mai că ar convinge. Doar că ambele doamne — față de care am în continuare o deosebită admirație și respect — suferă de o vagă amnezie. Oare domniile lor nu își dau seama că Funar și funarismele sînt excepțiile și nu regula transilvăneană, respectiv că marea majoritate a funarismelor au ca suport social tocmai acele mase „transplantate” și dezrădăcinate care nu și-au putut însuși niciodată (sau și-au pierdut pur și simplu prin dislocare),

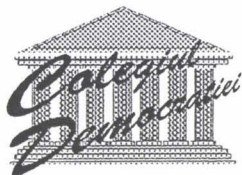
identitatea transilvăneană? Nu se întrebă oare onoratele doamne ce fel de populație „transilvăneană” mai este cea din cartierele de blocuri ale Clujului, Brașovului, Timișorii sau Sibiului, care poate înclina, e drept, balanța unor alegeri locale, dar nu constituie (încă) o majoritate capabilă să impună un alt sistem de valori?

Erau oare ardeleni autentici misionarii colonizați în perioada interbelică pentru a româniza administrația, justiția, învățămîntul ardelenesc, chiar și în domenii unde localnicii nu lipseau? Sînt oare ardeleni regăsenii transplantate în număr semnificativ în cursul „obsedantului deceniu”, în funcții de conducere în partid, securitate, miliție, universități, economie etc.? Sînt ardeleni minierii aduși în Valea Jiului din diferite colțuri ale țării care nu-și mai găsesc nici identitatea, nici drumul spre casă odată cu prăbușirea mineritului păgubos? Dar cohortele de moldoveni colonizați în cadrul programului de industrializare socialistă al lui Ceaușescu care constituie astăzi cea mai mare parte a masei de manevră a lui Funar la Cluj, a lui Tabără la Timișoara, a lui Ceonța și Zeno Opriș la Tîrgu-Mureș, a lui Cosma la Petroșani etc., etc.? Să nu se știe că în timp ce populația maghiară a rămas aproximativ constantă în perioada postbelică, cea germană a scăzut de cca. zece ori, cea evreiască aproape a dispărut, iar per total populația Ardealului a crescut cu aproape două milioane de suflete? Este adevărat, tăvălugul celor cincizeci de ani de uniformizare și alterare a verticalității umane a afectat puternic spiritul specific al „provinciilor imperiale”. Dar indiferent că vii dinspre Răsărit, cum o face dna Adameșteanu, sau te duci dinspre Apus, cum o face dna Cornea, nu poți să nu observi ceea ce vede toată lumea: în ciuda exemplelor negative invocate, Transilvania (și desigur Banatul) au rămas în esență ... „imperiale”!

În fine, în ceea ce privește „reacția «patologiei identitare» a celor care ridică imediat tema pierderii Transilvaniei” (G. Adameșteanu), nu pot decît să evoc aici reacția plină de firesc a unei cunoscute personalități ardelenice (pe care prefer să nu o numesc), descendentă a unei vechi familii de militanți pentru drepturile și demnitatea românilor transilvăneni. În februarie 1990, înainte de evenimentele din martie de la Tîrgu-Mureș, dar în plin „război al școlilor”, o jurnalistă de la un important cotidian bucureștean, după o discuție de mai multe ore despre situația interetnică din Transilvania, în mod vizibil iritată de tonul calm al interlocutoarei, nu s-a putut abține să nu-i pună întrebarea:

— Bine, bine, doamnă, dar cum puteți fi atît de liniștită că nu putem pierde Ardealul? Doar ne aparține numai de 70 de ani!

— Poate Dumneavoastră! — răspunse cu același calm interlocutoarea. Nouă ne aparține dintotdeauna!

BUCUREȘTI &

Colegiul Democrației cuprinde în programul său două puncte culminante, cele două stagii *oglindă* de câte o săptămână fiecare, efectuate la București și Budapesta.

În ce constau ele? Sînt vizite de lucru la principalele instituții ale statului (Parlament, Guvern, Președinție) prin care colegiștii au șansa să afle cum funcționează acestea și să întâlnească personalități politice.

Desfășurat în intervalul dintre 25-30 aprilie, stagiul în capitala României, s-a dorit a fi un prilej de a cunoaște la fața locului instituțiile statului. Pe parcursul celor cinci zile au avut loc vii discuții pe marginea amplului material informațional prezentat de către gazde, colegiștii cunoscînd mai degrabă problemele teoretice, au căutat aici răspunsuri la întrebări practice, concrete.

În acest fel ni s-a prezentat concret geneza unei legi atît la Senat cît și la Camera Deputaților, modul de funcționare al acestor camere ale Parlamentului (asistînd chiar la o ședință de lucru a Senatului), specificul și modul de lucru

proporțional cu dimensiunile uriașei și totodată monstroasei clădiri a Parlamentului), Guvernul — datorită „restricțiilor bugetare” — se confruntă paradoxal cu o „penurie” de oameni bine pregătiți. Un exemplu doar: la Departamentul de Integrare Europeană, există specialiști în legislație comparată, dar puțini sînt cei care cunosc cel puțin o limbă străină. Tot aici, în acest departament care se ocupă cu armonizarea legislației românești cu cea a comunității europene, se constată — tot din lipsa fondurilor, cică — absența unei celule de traducători care să traducă profesionist legislația, proiectele, rapoartele, corespondența cu UE, membrii acestui departament fiind siliți să recurgă la tot felul de improvizații, nedemne de o țară cu 23 de milioane de locuitori, care și-a înscris pe lista priorităților naționale aderarea la structurile europene.

La fel de abracadabrantă este legătura dintre diversele ministere: tot soiul de rapoarte care depășesc întotdeauna cu

senatorilor, la care am avut onoarea să participăm. Concertul celularelor, monologul celor care vorbesc la tribună, chiclele ironice ale reprezentanților mass-media la adresa unor remarci agramate ale vorbitorilor, izbucnirile birjărești ale unor senatori pe care — vezi Doamne — chiar îi interesează ce se vorbește, intervenția rece, dar parcă la fel de plictisită, a celui care prezidează (unul din mulții vicepreședinți ai Senatului), poza de asceți ai unora (gen Paleologu) — iată doar cîteva imagini din, poate, cea mai bună comedie la care am asistat vreodată.

Lăsînd însă, aceste lucruri la o parte, trebuie să mai notez și vizita pe care am făcut-o la Ambasada Republicii Ungare, unde am întîlnit, pentru prima dată, diplomați străini într-o discuție foarte interesantă pe tema relațiilor româno-ungare; s-a vorbit mult despre evoluția relațiilor dintre cele două țări în ultimii ani, despre problema dublei cetățenii (gazdele noastre negînd posibilitatea acordării acestora în masă minorității maghiare din Ardeal), problema vizelor în perspectiva integrării Ungariei în spațiul Schengen, deschiderea consulatelor onorifice și nu în ultimul rînd despre legăturile Ambasadei cu UDMR.

La sfîrșitul acestei „laborioase” săptămîni de studii, noi colegiștii, am avut ocazia de a ne întîlni cu președintele României, domnul Emil Constantinescu, după ce anterior îi întîlnisem o parte dintre consilierii acestuia (o echipă tînă, surprinzător de bine pregătită, dacă ne gîndim la „gafele” prezidențiale). Domnul președinte ne-a vorbit despre ceea ce înseamnă să fii președinte al unei țări în tranziție. Ca o curiozitate, vă împărtășesc o întrebare pusă de o colegă de-a mea, în aceea plimbare de aproape două ore prin Parcul Cotroceni, președintelui: „Ce nu ați face, niciodată, domnule președinte?”; la această întrebare domnul Constantinescu nu a putut atunci să ne răspundă.

Această întîlnire, care s-a constituit în punctul culminant al stagiului (datorită încărcăturii emoționale, aerului neoficial dar și datorită dorinței de a avea cît mai multe ... fotografii cu președintele), a reprezentat totodată și punctul final al acestuia.

al unor comisii parlamentare (Drepturile Omului, Învățămînt și cercetare, Informații Publice, Raporturi cu societatea civilă), al unor departamente guvernamentale (Integrare Europeană, Informații Publice, Minorități), organizarea Guvernului, comunicarea și informarea între Guvern și Ministere.

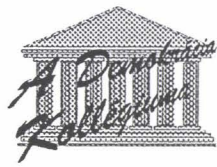
Concluzia? Am observat că dacă la Parlament există zeci (poate sute) de funcționari (numărul lor fiind parcă direct

mult data limită de predare, conținînd recomandări ignorate — ce fac de multe ori să întîrzie punerea în practică a hotărîrilor sau inițiativelor („puține de altfel”) de la nivel central.

Alt lucru care ne-a surprins pe majoritatea dintre noi, în mod negativ bineînțeles, a fost haosul „organizat” (după cum încercau să ne convingă însoțitorii noștri) care domnea în Sala Omnia, în timpul memorabilei „ședințe de lucru” a

BUDAPESTA

Cel de-al doilea stagiu, desfășurat în capitala Ungariei, Budapesta, în perioada 9-14 mai, a diferit oarecum de precedentul, dacă nu prin atmosferă (care a fost tot „la vîrf”), atunci prin cadru (altă țară, alte realități, program mai aerisit), scopul fiind însă și aici atins, și anume, întâlnirea colegiștilor cu personalități politice ungare și cunoașterea, în perspectivă acum comparată, a modului de funcționare al instituțiilor statale ale Ungariei.

Astfel am fost oaspeții Președinției, Parlamentului, Ministerului Afacerilor Externe, Comisiei pentru Drepturile Omului și Minorități, Oficiului Maghiarilor de peste Hotare. Am remarcat aceeași atmosferă deschisă, directă (în ciuda intermedierei translatorului), dublată de același interes atît din partea noastră cît și din partea gazdelor (manifestat și printr-o surprinzătoare mediatizare). Ni s-au prezentat prioritățile pe plan extern ale Ungariei — integrarea euro-atlantică, relațiile bune cu toți vecinii, sprijinirea minorităților maghiare. Domnul Lörincz Csaba, directorul Departamentului strategic al Ministerului Afacerilor Externe Ungare, a recunoscut în acest context că între Ungaria și vecini sînt unele probleme, care însă sînt privite în mod realist, neemoțional, de rezolvarea lor depinzînd aderarea Ungariei la Uniunea Europeană. Cele mai multe probleme apar în legătură cu minoritățile maghiare din țările vecine — însă pînă acum nu au apărut niciodată diferențe majore de viziune între interesele statului ungar și interesele organizațiilor politice ale minorităților maghiare din celelalte state, astfel încît să apară probleme de nerezolvat, care să se constituie într-o piedică pentru Ungaria în drumul ce-l are de parcurs.

Relațiile româno-ungare au fost și ele, de multe ori supuse dezbaterii, menționîndu-se că acestea se află pe o direcție bună, existînd un dialog „cinstit”, fapt ce nu fusese posibil pînă în 1996. Ca o reflectare a acestei stări de lucruri, România se regăsește în programul de guvernare al coaliției aflate la putere în Ungaria, fiind susținute eforturile sale de integrare în UE și aderare la NATO.

Modul de lucru al unui parlament unicameral, precum cel al Ungariei, a fost și el luat în discuție, gazdă fiindu-ne de această dată vicepreședintele Parlamentului Ungariei, domnul Gyimothy

Géza. Aici aș reține, mai ales, modul în care parlamentarii unguri experimentează un nou mod de lucru în cadrul Parlamentului, potrivit căruia o săptămînă

sînt în ședință de lucru, o săptămînă lucrează în comisii, iar în alta se deplasează în circumscripții, iar după această perioadă de trei săptămîni, ciclul se repetă — o metodă de lucru mult mai eficace decît chinuita săptămînă parlamentară românească, în care oricum parlamentarii absentează de la lucrări și activitatea lor în circumscripții e îndoielnică.

La Comisia pentru Minorități din cadrul Parlamentului Ungariei, în centrul discuțiilor a fost minoritatea română din Ungaria. Cu această ocazie am aflat că minoritățile nu sînt reprezentate în Parlament, dar beneficiază de o lege (adoptată în 1993), conform căreia fiecărei minorități îi este garantat dreptul de a folosi limba maternă și prin care sînt stabilite principiile de organizare ale acestora sub forma unor „autogovernări” — un fel de organizații formate din membrii aleși de către fiecare minoritate în parte, care să gestioneze fondurile alocate, tot potrivit legii, de către statul ungar.

Din păcate românii din Ungaria nu s-au putut constitui într-o astfel de autogovernare de nivel național (ele existînd doar la nivel local) datorită unor impoștori, așa-zis români, care însușindu-și statutul de reprezentanți ai minorității române (acolo unde ea nu prea există — și anume zona Budapestei), doar pentru a obține bani de la buget, au boicotat ședința de constituire, astfel nereușindu-se întrunirea cvorumului legal (75% din reprezentanții regionali).

O altă instituție vizitată a fost Oficiul Maghiarilor de peste Hotare, o structură care se ocupă cu monitorizarea situației maghiarilor din afara granițelor Ungariei,

întocmind rapoarte pe baza unor informații culese atît de la organizațiile maghiarilor cît și de la reprezentanțele diplomatice, pe baza cărora Guvernul alocă o anumită sumă, care este împărțită prin intermediul diverselor fundații pentru diferite programe culturale, educaționale și economice.

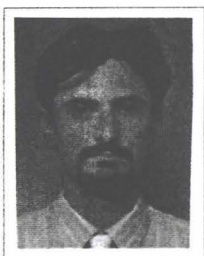
Diplomați români aflați în „exercițiul funcțiunii” am avut ocazia să înțîlnim la Ambasada României la Budapesta, unde de asemenea ni s-a explicat cum este organizată Ambasada, cu tripla ei funcție de reprezentare, informare și de apărare a drepturilor cetățenilor români, și ce manifestări culturale organizează aceasta prin intermediul Centrului Cultural Român.

Ca și la București, trebuie să remarc în final înțîlnirea pe care am avut-o cu domnul președinte Göncz Árpád, om de o mare vitalitate și de o ținută morală exemplară, care ne-a uimit cu aerul său nonconformist și tineresc în ciuda vârstei înaintate (86 de ani), din a cărui mesaj sincer am reținut puternicul îndemn spre toleranță și bună înțelegere.

Iată-ne deci la sfîrșitul a două săptămîni pline de învățăminte, în decursul cărora am înțîlnit oameni care reprezintă alți oameni (responsabil sau iresponsabil), care iau decizii, am vizitat clădiri în care se exercită purerea, am văzut „pe viu” cum funcționează statul de drept, democrația reprezentativă.

Florin ROMAN, student CD

HANS ȘI „ȚARA LUI HUBSCH”¹

Ne arătăm afectați de fiecare dată când unul dintre ai noștri, cu o luciditate cruntă, scrie despre realități care adesea hrănesc

cu paradoxuri. Și în ciuda argumentelor grave, scrise cu subtilitate și rafinament, continuăm să ne arătăm afectați.

Rămîne să tranșăm problema cu sprijinul imparțial al istoriei, ca ultimă reflecție a adevărului care trebuie aflat. Ștefan Zeletin, N.D.Cocea, Emil Cioran, Jeni Acterian, Uri Benador, Petru Dumitriu, Horia Patapievic, Gabriel Liceanu, Dinu Pillat, autori selectiv enumerați aici, au scris printre altele și despre cîteva din constantele românești în istoria modernă: superficialitatea, imitația și grotescul ei, vulgaritatea și mizeria cotidiană, neseriozitatea vieții și nerespectarea cuvîntului dat, ambiguitatea coroborată cu lipsa certitudinilor, etc.

S-a vorbit de două sute de ani și încă se vorbește de urbanizarea și modernizarea societății românești, dar pe de altă parte, oamenii, care au senzația modernității, dar, în ciuda hainelor schimbate, a manierelor și vocabularului pe alocuri îmbogățit, a comportamentului pseudo-manierat (adică cenzurat), a modernizării interiorului privat și a arhitecturii caselor și instituțiilor publice, nu se pot schimba; nu pot urma aceste transformări care se petrec în jurul lor, din voința lor. „Occidentalizarea este numai lustru; a schimbat doar Podul Mogoșoaiei în Calea Victoriei... Încolo?... Totul a mai fost” — afirma Cezar Petrescu prin cuvintele eroului său de roman, Anton Mușat — „numai fața oamenilor este mai vulgară și plăcerile lor mai lacome... cîteodată găsesc totul hidos și netrebnic, ca o mahala a Fanarului abia mai prospătită cu o minciună de civilizare.”² În linii mari, acesta era cadrul prozaic în care străinul

naturalizat sau în vizită încerca un început de identificare. În ce măsură era reușită această încercare în scurta perioadă de modernizare a societății românești, putem afla un punct de vedere, privind comparativ problema:

Primul tablou. Final de veac XIX. Recepție oficială la palatul regal. Invitat și un compozitor prusac — autor al imnului regal — pe nume Hubsch. Acesta „avea multe amărăciuni, fiind necăjit de manoperele diferiților invidioși intriganți, de pe vremea lui, cari căutau să lovească pînă și în cinstea lui. Totuși, om cult, spiritual și causeur plăcut — cu toate intrigile — era primit în toate casele bune și chiar la curte.”³

Regele Carol I, descoperindu-l printre numeroșii invitați pe compatriotul său, indispus și întunecat, l-a întrebând „afabil, în prezența Reginei, doamnelor și celorlalți curteni”, de unde această neagră indisponere.

Hubsch „izbucni zgomotos cu accentul lui nemțesc, — Apoi asta e... țara mării!” , expresie care a rezistat în timp ca „Țara lui Hubsch”.⁴

Ieșirea „zgomotoasă” a lui Hubsch se regăsește în calmul unui alt neamț, personaj literar al romanului „Întunecare”. Carol Mayer era surprins de faptul că „în România nu se potrivesc două ceasuri! ... La palat, orologiul arată douăsprezece; la fundație, e douăsprezece și cinci; cînd ajungi la Independența, e abia douăsprezece fără cinci... Și pînă la bulevard, zece pași, s-au făcut douăsprezece și un sfert... E ca și în politica dumneavoastră!”⁵

Se înțelege de aici complexitatea paradoxurilor de care se loveau niște oameni formați organic într-un alt spațiu de civilizație. Ruptura dintre fondul lor și forma apropiată dar imperfectă pe care o întîlneau, era suficient de mare pentru a determina astfel de reacții. Dacă ar fi să privim spre al doilea tablou, putem constata o adîncire a acestei rupturi.

Al doilea tablou. Final de secol XX. Același cadru. Un alt neamț, sosit prima oară în România cu soția sa bucureșteancă, după 1990. După un periplu bucureștean cît mai animat, germanul — pe nume Hans — dădea semne că ar avea nevoie de o toaletă. „Mi-am dat seama că o sfeclisem. De unde să iau un WC în București?” — își amintește însoțitorul familiei româno-germane, criticul literar Alex Ștefănescu.

Vor găsi o toaletă tocmai într-o bibliotecă publică, pe care însoțitorul o frecventase în studenție și știa de prezența unei toalete civilizate acolo. Odată ajunși, Hans a fost invitat să intre, „ceea ce a și făcut în mare grabă, ca și cum nu-și mai putea îngădui o asemenea amîinare. După numai cîteva secunde însă a ieșit palid la față, s-a rezemat cu spatele de perete și a început să alunece încet și cuviincios în jos. Leșinase! În timp ce Camelia îl ajuta să-și revină, am intrat și eu în toaletă ca să înțeleg ce se întîmplase. Cauza era un imens morman de rahat, care depășea în înălțime colacul de plastic al WC-ului. Hans nu mai văzuse în viața lui așa ceva.”⁶

Și nici Hubsch în urmă cu osută de ani, numai că Hans nu știa nimic de expresia compatriotului său. Cu atît mai puțin de adîncia ei semnificație.

NOTE:

1. Expresia „Țara lui Hubsch” a apărut în finalul veacului XIX și a fost întrebuintată „în urmă de multă lume bună, totuși pronunțată cu oareșicare discrețiune și nu la recepțiile oficiale.” (Colonel Popescu Lumină, „Bucureștii de ieri și de astăzi”, 1935, p. 587)

2. Cezar Petrescu, „Calea Victoriei”, Minerva, 1981, București, pp. 59-66.

3. Colonel Popescu Lumină, op.cit., pp.586-587, cap. „Ce-i cu „Țara lui Hubsch?”.

4. Ibidem.

5. Cezar Petrescu, „Întunecare”, Albatros, 1980, București.

6. Alex Ștefănescu, „Hans și România”, Revista 22, no. 37(446), 15-21 septembrie 1998, p.13.

Grupul de lucru pentru minorități

Adunarea Generală a ONU a proclamat la 18 decembrie 1992 *Declarația cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale, etnice, religioase și lingvistice*. Fiind vorba de un document „soft”, neexistând un mecanism juridic care să verifice aplicarea lui, s-a înființat Grupul de lucru pentru minorități, format din 5 persoane, care funcționează pe lângă Comisia pentru Drepturile Omului și care organizează o întâlnire anuală, la Geneva, în a doua parte a lunii mai, cu scopul de a dezbate problemele legate de implementarea *Declarației*. La această întâlnire participă reprezentanții guvernelor, instituțiilor interguvernamentale (WHO, UNICEF), organizațiilor neguvernamentale, diferitelor minorități, specialiști în domeniu.

În acest an întâlnirea anuală a avut loc în perioada 25-31 mai. Atît la această întâlnire, cît și la trainingul anterior (18-24 mai) organizat de Minority Rights Group, din partea LPE a participat HALLER István. Prezentăm în cele ce urmează intervenția lui din 25 mai.

Domnule Președinte,

Înainte de toate permiteți-mi să vă informez că, la inițiativa Ligii PRO EUROPA, ziua de 18 decembrie, ziua în care Adunarea Generală a proclamat *Declarația cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale, etnice, religioase și lingvistice*, a fost declarată, printr-un decret al Guvernului României, Ziua Minorităților Naționale din România. Prin acest act, Guvernul României a recunoscut atît importanța acestui document cît și importanța drepturilor minorităților. (...)

În intervenția mea mă voi referi la promovarea și realizarea practică a *Declarației* prin prevederi constituționale și legale la nivel național.

Conform art. 1 al *Declarației*, Statele vor adopta măsurile legislative corespunzătoare și orice alte măsuri necesare pentru îndeplinirea celor prevăzute în acest document.

România a ratificat o serie de documente internaționale cu privire la minorități: *Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale* și altele.

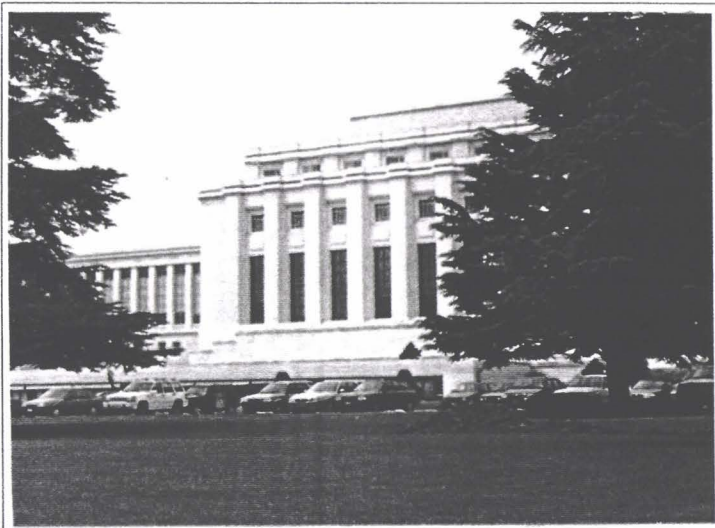
Ratificarea documentelor internaționale este deosebit de importantă, dar nu suficientă. Statele trebuie să adopte propriile lor măsuri legislative și de altă natură. De ce? În camera mea de hotel din Cartigny am citit instrucțiunile afișate în caz de incendiu. Acolo figura, între altele, că în caz de incendiu trebuie să informez prin telefon recepția, iar la evacuare nu pot folosi liftul. Dar în hotel nu era nici telefon, nici lift. Aceasta este și

problema documentelor internaționale: sînt formulate în mod general și reprezintă standarde minime. În unele țări care au ratificat documente internaționale, implementarea se refuză pe motivul că acolo nu există „telefoane” și „lifturi”.

Domnule Președinte,

În România nu există o lege a minorităților; *Legea învățămîntului*

este restrictivă față de folosirea limbii materne în școli, nu încurajează cunoașterea istoriei, a tradițiilor, limbii și culturii minorităților; *Legea administrației publice locale* interzice folosirea limbilor minoritate în administrație; încă nu există o lege împotriva discriminării. Dezbaterile din parlamentul României privind modificările *Legii învățămîntului* și a *Legii administrației publice*, care să elimine neajunsurile, durează de doi ani. Și pentru că România nu a recunoscut competența nici unui Comitet ONU de a primi sesizări individuale, drepturile minorităților pot fi încălcate fără consecințe. Spre exemplu, principiul ne-discriminării poate fi utilizat — contrar principiilor ONU — împotriva acțiunilor afirmative, ceea ce s-a întîmplat în cazul unei universități de altă limbă decît cea română. (...)

Drepturile Omului, la art. 2, cere Statelor să ia măsurile constituționale, legale, administrative și de altă natură cu scopul de a da valoare efectivă *Declarației*. Recomandarea generală adoptată de Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale, adoptată în 1996, prin art. 5, cheamă guvernele la aderare și implementarea completă a instrumentelor internaționale de drepturile omului.

Am menționat aici cîteva exemple negative ale legislației din România. Doresc să vă asigur, că există și multe aspecte pozitive. Unul dintre cele mai noi este o ordonanță a Ministerului Educației Naționale care deschide calea pentru educația comunităților de romi.

Domnule Președinte,

Rezoluția 1995/24 a Comisiei pentru

În această ordine de idei, cer Grupului de lucru să menționeze în recomandări, din nou și din nou, necesitatea implementării drepturilor minorităților prin măsuri constituționale, legislative și de altă natură, să cheme Statele să recunoască importanța comitetelor ONU, în special al Comitetului pentru Eliminarea Discriminării Rasiale.

După opinia mea, articolul care se referă la adoptarea măsurilor interne de către State nu este întîmplător primul. Astfel doresc să supun atenției Grupului de lucru posibilitatea de a avea un raportor special ONU cu privire la legislația națională în domeniul minorităților naționale.

Grupul de lucru recomandă ca Statele care sînt în cauză să analizeze posibilitatea de a face o declarație sub art. 14 al *Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială*, prin care permit Comitetului pentru Eliminarea Discriminării Rasiale să analizeze sesizările individuale sau ale grupurilor de indivizi aflate sub jurisdicția lor. (...) Această informare se va trimite tuturor guvernelor în cauză pentru a le da oportunitatea să obțină informații adiționale dacă le consideră necesare.

Concluzii, decizii, recomandări

Grupul de lucru pentru minorități, sesiunea a V-a, 1999

EVOLUȚIE DEMOGRAFICĂ:

1930:	12.175 (0,09%)
1956:	6.441 (0,04%)
1966:	3.436 (0,02%)
1977:	2.342 (0,01%)
1992:	1.957 (0,01%)

- 0,01% din populația României;
- 909 în București, 532 în județul

Constanța.

LIMBA MATERNĂ:

44,86% limba armeană
 49,72% limba română
 5,42% alte limbi

APARTENENȚĂ RELIGIOASĂ:

1.411 ortodocși
 368 alte religii

ISTORIC:

Încă în antichitatea îndepărtată, inscripțiile akkadiene, asiriene și elamite menționează numele Armeniei în diferite variante: Arme, Urme, Armani, Armina. Limba armeană este o ramură distinctă al familiei indo-europene. În anul 301, Armenia a devenit primul stat creștin din lume. Alfabetul armean a fost creat de Mesrop Maștoth între 392-406, pentru a oferi posibilitatea dezvoltării unei culturi proprii.

Începând cu secolul al V-lea, împărații bizantini au strămutat populația armeană în provinciile din afara Armeniei, îndeosebi în Balcani. În secolul al IX-lea, împăratul Vasile I a deportat importante mase de oameni din Armenia în părțile nord-vestice ale imperiului, în special în Macedonia. În această perioadă s-au întemeiat colonii armenesti în Bulgaria, Grecia, Transilvania.

Primele colonii armenice din Moldova au fost anterioare formării Principatului Moldovei, datînd probabil din secolul XII. Negustorii armeni foloseau calea de tranzit din Polonia de sud, prin Moldova, spre Marea Neagră, iar voievozii Moldovei i-au invitat să contribuie la dezvoltarea economiei și a orașelor moldovenești, oferindu-le în acest scop drepturi și privilegii. În urma scutirii de impozite și

taxe vamale a negustorilor armeni, în acest oraș (la momentul respectiv capitala Moldovei) s-au stabilit 700 de familii. În 1418, au mai fost aduse 3000 de familii armenesti, care s-au stabilit în 7 orașe: Suceava, Iași, Botoșani, Dorohoi, Vaslui, Galați, Hotin. Sub domnia lui Ștefan cel Mare au venit în Moldova circa 10.000 de armeni. Din 1400 pînă în secolul al XVII-lea, întregul comerț al Moldovei era concentrat în mâinile armenilor, oferind statului moldovean o importantă sursă de venit. În centrele cu număr ridicat de armeni, ei aveau dreptul să-și aleagă primar propriu. Orașul Botoșani era administrat în comun de români și armeni, la început în număr egal, apoi proporțional. Dintr-o populație preponderent negustorească, unii s-au transformat în moșieri, alții au devenit meșteșugari și proprietari de manufacturi. În anii 1840-1850, colonia armeană s-a reorganizat. Astfel consiliul eparhial, compus din cinci membri laici, avea atît atribuții bisericești, cît și laice: deschiderea de noi școli, rezolvarea litigiilor dintre armeni, administrarea bunurilor coloniei etc.

În Muntenia, armenii au apărut în a doua parte a secolului al XIV-lea, stabilindu-se la București, Pitești, Craiova. În București s-a înființat o școală armeană în 1800. Lupta armenilor din Moldova și Muntenia pentru a obține drepturi cetățenești a fost încununată de succes în 1858, cînd Conferința de la Paris a prevăzut ca Principatele Unite să recunoască egalitatea de drepturi a cetățenilor de diferite confesiuni. Începînd de la această dată, mulți armeni au primit titluri boierești, dreptul de a cumpăra în proprietate veșnică pămînturi, dreptul de participare la viața politică.

Prezența armenilor în Transilvania este atestată din perioada creștinării Ungariei (sfîrșitul secolului X, începutul secolului XI). Regele Ludovic al IV-lea al Ungariei menționează în 1281 „Terra Armenorum”, cît și o mănăstire armeană în Transilvania. Din cauza prigonirii armenilor de către Ștefan Rareș (1551-1552) în Moldova, o parte a lor au emigrat în Transilvania. Ei s-au stabilit la Gheorgheni (1654), Bistrița, Dumbrăveni (1658). Armenilor li s-a dat dreptul la autonomie și comerț liber, la practicarea meșteșugurilor, la alegerea unor judecători proprii. Astfel, în Gheorgheni și alte orașe, armenii aveau primari proprii, separat de cei maghiari. Pentru a nu avea conflicte cu ceilalți comercianți, armenii

au fondat orașe proprii autonome: Gherla (Armenopolis) și Dumbrăveni (Elisabethopolis). Întemeierea acestor orașe coincide cu extinderea dominației habsburgice asupra Transilvaniei. Întrucît pentru obținerea de pămînturi și a dreptului de a avea orașe proprii autonome, guvernul austriac condiționa trecerea la catolicism, armenii au cedat (cei din Dumbrăveni au încercat în 1690 să revină la vechea credință gregoriană). Cele două orașe armenice au fost declarate orașe libere regale în 1711 (Gherla), respectiv în 1733 (Dumbrăveni). Acestea aveau dreptul să se autoadministreze, să aibă tribunale armenesti, să folosească legi proprii, să întrețină în mod neîngrădit relații comerciale cu state străine, să organizeze târguri, fiind supuse principelui Transilvaniei doar din punct de vedere militar și fiscal. Privilegiile și drepturile erau acordate exclusiv armenilor catolici. La începutul secolului al XVIII-lea, în Transilvania trăiau aproximativ 15 de mii de armeni, iar în ajunul revoluției din 1848, numărul lor a ajuns la 20 de mii. Treptat, autoritățile austriece au trecut însă la restrîngerea drepturilor acordate armenilor. În urma reprimării revoluției, populația armeană a avut mult de suferit: Dumbrăveniul a fost jefuit și pustiit de trupele imperiale, iar Gherla obligată să plătească despăgubiri de război. Încercarea de redeştere națională din perioada 1850-1870 nu a avut succes; în urma dispariției școlilor armenice, a retragerii privilegiilor acordate orașelor armenesti, politici de deznaționalizare dusă de guvernul austriac, ulterior austro-ungar, a dus la maghiarizarea armenilor din Transilvania. S-au păstrat doar unele tradiții pe plan religios. Liturgia în bisericile catolice armenice continuă și azi să se țină în limba armeană, deși credincioșii nu o mai înțeleg.

În 1931 a fost reînființată Eparhia bisericii armenice din România, cu sediul la București.

Surse: datele Comisiei Naționale pentru Statistică; date publicate de Consiliul pentru Minoritățile Naționale: Cadrul legislativ și instituțional pentru minoritățile naționale, 1994; Tigran Gregorian; *Istoria și cultura poporului armean*, 1993

Erevan, Erevan...

Fără a dori să par patetic, acestea au fost primele cuvinte pe care le-am auzit imediat ce-am ajuns în Armenia. Rostite (cu lacrimi în ochi) de către un domn în vîrstă aflat pe scările avionului, Nespusul lor nu putea să nu suscite curiozitatea oricărui călător aflat în preajmă. Vizitînd pentru prima oară această țară și cunoscînd Armenia mai mult din informații de factură enciclopedică*, m-am întrebant și eu ce poate să ascundă îndurerata repetare a numelui capitalei armene, oraș care, pentru majoritatea românilor, se identifică mai mult cu naivitatea unui post de radio local...

Departa însă de a fi hazlie sau idioată, orice discuție politică de pe străzile Erevanului are loc cam în felul următor:

Întrebare: „Ce credeți despre atmosfera politică existentă din Armenia?”

Răspuns: „Nu-mi pasă de politică.”

Iar acest răspuns este urmat de un monolog nesfîrșit legat de toate problemele și neajunsurile sistemului politic actual de acolo.

Într-o țară în care sunt asasinate figuri politice majore, în care afacerile murdare ale reprezentanților puterii (vînzarea la prețuri derizorii a unor proprietăți de stat investitorilor străini) au dat naștere unor scandaluri de proporții, în care corupția este poate la fel de „generalizată” ca și în România (un recent sondaj de opinie arată că peste 90% din oamenii de afaceri de succes din Armenia au plătit cel puțin o dată șpagă sau — mai voalat — mită oficialilor guvernamentali), unde peste 50% din populație fiind șomeri, unde liderii politici importanți fug din țară pentru a scăpa de condamnări primite pentru crimă sau alte delict grave, unde războiul din cunoscuta regiune Nagorno-Karabagh a avut ca rezultat peste 350.000 de refugiați armeni

(colonizați, cum altfel, în satele din care fugiseră în prealabil — din aceleași motive — azerii), într-o astfel de țară deci, nu-i de mirare că lumea nu e „ahtiată” după fenomenul politic. Dar, venind mai înapoi, putem spune că acest lucru suportă și o altă interpretare: lehamitea de politică nu e nici la noi mai prejos decît în Armenia, dar cu toate acestea, preluînd ideea lui Mîrcea Eliade, nicăieri nu se discută atîta politică ca în România.

Armenia, „îmbibată” politic cum era România în 1990, are în prezent aproximativ 60-70 de partide (la o populație în schimb de doar 3,4 milioane de locuitori), fiecare cu valorile sale și activînd mai mult în interesul celor cîțiva care le conduc. Dialogul dintre guvern și partide, ca și cel dintre clasa politică și cetățenii simpli este unul al surzilor, iar — vorba unui taximetrist din Erevan — „șefii seucid unul pe altul”. Politica în această țară, ca și în celelalte surate post-comuniste ale ei, pare a fi compromisă. În ciuda acestei realități, contextual, Armenia rămîne una din țările cele mai stabile politic din fostul spațiu sovietic. Numai că, avînd partide fără program și o mass media care nu deranjează (încă) (prea mult), tandrii și ospitalierii de altfel votanți armeni trăiesc în inerția întunericului moștenit de la Moscova. Ancorată în istorie mai mult decît i-ar fi permis, țara lor se zbate între nostalgia a ceea ce au fost odinioară, mentalitatea (post)sovietică, tranziție și problema relației cu Azerbaidjanul (chiar dacă un subiect

precum cazul Nagorno-Karabagh — care în orice societate matură ar fi pe frontispiciul tuturor ziarelor — este tabu!).

Ca și clasa politică, societatea civilă din Armenia, firavă cum e, trăiește și ea din plin experiența tranziției, cu toate neajunsurile și provocările ei. Prin urmare, soluția, „tonul” dacă vreți pentru ceea ce va urma pare să ne dea tot politicienii: „autoritățile și forțele politice influente ar trebui să se unească pentru a-i convinge pe cetățeni că Parlamentul este un loc pentru politicieni și nu pentru criminali”. În fine lăsînd impresia unei stagnări generale, Armenia este țara în care fiecare cetățean visează să ajungă președinte, „onirism” care nu este încă reciproc...

Marius Cosmeanu

* De genul: „Republica Armenia este o țară situată în sud-estul Regiunii Caucaz din Europa de Est. Cea mai mică dintre republicele foste sovietice, avînd o suprafață de pămînt de 29,800 km², ea se învecinează la Nord cu Georgia, la Est și Sud-Est cu Azerbaidjan, la Vest cu Turcia și la Sud cu Iran. Limba oficială este armeană, dar se vorbește frecvent și rusa.”

Odorheul Secuiesc pluricultural și reflectarea lui în școală

Sfârșit sau început?

Este necesară educația interculturală? Această întrebare formulată acum un an a primit, la sfârșitul proiectului „*Odorheul Secuiesc pluricultural și reflectarea lui în școală*”, un răspuns argumentat prin însăși activitatea celor ce au formulat-o în septembrie 1998.

Pe 28 mai, grupul de cadre didactice din Odorhei s-a reunit pentru un ultim curs: „*Politica șanselor egale și interculturalitatea*”, susținut de doamna Lucia Briscan, șefa Departamentului de Femei a Ligii PRO EUROPA și membră a Consiliului de Coordonare. O discuție despre drepturile femeii, despre stereotipiile referitoare la sex din manualele școlare găsește repede aprobare și susținere din partea celor ce suportă consecințele acestei politici sau mai bine zis absenței unei astfel de politici. Ce se întâmplă însă când discuția se poartă într-un grup în care proporția bărbați/femei este undeva aproape la paritate? Renunțarea la poziția privilegiată nu se face nici cu ușurință și nici cu plăcere. Discuția a căpătat nu o dată accente polemice, abordarea subiectelor legate de condiția femeii oscilând între teorie și realitate: activism sau pasivism, efectele perverse ale „feminismului comunist”, influența bisericii și, nu în ultimul rând, poziția femeii în imaginarul colectiv transilvan. Taberele polemicii nu au ținut cont nici de limba maternă, nici de religie, nici măcar de sex, ci doar de raportarea la această problemă: accesul femeii la funcții de conducere, egala reprezentare în conducerea locală sau centrală. Nu s-a ajuns la consens, dar participanții la discuție au fost de acord asupra unui aspect: manualele școlare, mai mult sau mai puțin alternative, suferă încă de abundența stereotipiilor de sex, lucru ce poate fi schimbat numai prin acțiunea concertată a cadrelor didactice și a societății civile.

Atelierul care a urmat a fost o trecere în revistă a realizărilor și aspectelor mai puțin reușite ale proiectului, ideea centrală constituind-o noțiunea de continuitate: acest program trebuie dus mai departe, de data asta însă într-un proiect realizat prin forțe proprii. Dezvoltarea ulterioară a proiectului va include și alte școli din Odorhei, va încerca implicarea Inspectoratului Școlar, a reprezentanților cultelor religioase și implicarea cât mai multor cadre didactice. Clubul PRO EUROPA din Odorhei va asista și sprijini încercările instituțiilor de a continua și dezvolta acțiunea de impunere a educației interculturale în școală. Expertiza acumulată în cadrul acestui proiect, ambiția și devotamentul îi va ajuta să realizeze un prim model de învățământ intercultural. Succes!

(L.A.)

Seminar

Femei - Democrație - Dezvoltare

Problematica femeii văzută din perspectiva drepturilor omului este una din preocupările permanente ale FIDH. The International Federation of Human Rights Leagues reunește 105 organizații de drepturile omului din 86 de țări. Scopul acestei organizații este avansarea în implementarea tuturor drepturilor prevăzute de Declarația Universală a Drepturilor Omului precum și de alte documente care protejează drepturile omului.

Atenția deosebită acordată problematicei femeii începe să se contureze încă din 1992, înainte de Conferința de la Beijing.

Programul „*Femei - Democrație - Dezvoltare*” este gândit în special pentru țările Europei de Est. După un program de training desfășurat anul trecut la Brașov, anul acesta, în perioada 14-16 iunie a avut loc la București seminarul internațional axat pe problematica violenței domestice și a traficului de femei.

Reprezentanta FIDH, Odile Sidem-Poulain (Franța), secretar general al Biroului Internațional FIDH, avocat, a prezentat o abordare mai nouă în ceea ce privește problematica *gender*: dreptul la egalitate. Dacă egalitatea în drepturi este stipulată de legea supremă a fiecărei țări, egalitatea este încă departe de a fi o realitate. Filosofia dreptul la egalitate vizează în special precizarea egalității de statut. „*Human being*” (*ființă omenească*) ar trebui să devină „*he or she*” (*el sau ea*), în acest fel șansele de interpretare a legii fiind nule.

Participantele la seminar (reprezentante ale organizațiilor de femei din Albania, Croația, Ucraina, Armenia, Rusia, Lituania, Kyrgyzstan, Turcia, Bulgaria, Moldova și România au trecut în revistă principalele instrumente și tehnici ce pot fi urmate în vederea obținerii egalității de statut: cota de participare, paritatea, acțiunile de lobby în perioadele electorale.

Seminarul s-a concentrat pe două din problemele majore cu care se confruntă femeile: violența domestică și traficul de femei. În ceea ce privește violența domestică acțiunile întreprinse până în momentul de față se axează în special pe sprijinul oferit victimelor — deschiderea de adăposturi și de centre de consiliere). Atelierile de lucru au analizat metodele de prevenire a fenomenului. În statele fost comuniste violența domestică era un subiect tabu, un prim pas în lupta de prevenire fiind de aceea denunțarea fenomenului. Prevenirea violenței domestice poate reuși însă numai în condițiile existenței unei legislații corespunzătoare, specifice acestui tip de infracțiuni (așa cum există în Franța) — următorul pas trebuind să vizeze așadar schimbarea legislației. Mentalitățile, locul femeii în imaginarul colectiv din țările Est Europene frânează acest proces, la schimbarea lor avînd datoria să contribuie nu numai organizațiile neguvernamentale, ci și mass-media, a cărei implicare în campaniile de prevenire a violenței în familie ar putea mări considerabil impactul acestora. Discuțiile au reliefat și importanța continuării sprijinului acordat victimelor violenței domestice: sporirea numărului de adăposturi, cooperarea cu poliția și institutele de medicină legală.

În urma discuțiilor acestui seminar FIDH va elabora o serie de recomandări adresate factorilor de decizie din țările Est Europene.

(L.A.)

Nivelul de dezvoltare ca sursă de conflict

Între 14-17 aprilie a avut loc seminarul internațional *Drepturile minorităților și nivelul dezvoltare* organizat de Minority Rights Group la Katmandu (Nepal). Din partea LPE a participat HALLER István.

De multe ori — cu ocazia unor întâlniri între specialiști, politicieni, reprezentanți ai minorităților naționale — s-a afirmat că tensiunile interetnice au la bază doar probleme economice, situația îmbunătățindu-se automat odată cu ieșirea din criza economică. Evident, problema nu este atât de simplă. Exemplele contrare abundă — chiar în țările cu o economie foarte dezvoltată există conflicte singeroase. Totuși, într-o anumită măsură conflictele pot fi explicate ca având și o latură economică. Dar în ce măsură? Cum apar diferențele economice dintre diferitele grupuri etnice convieuitoare? Care sînt rezultatele acestor diferențe? Cum pot fi aplanate conflictele ce apar în urma diferențelor economice? Acest domeniu important și vast este unul foarte puțin studiat. În general, studiile se opresc la prezentarea diferențelor culturale și a urmărilor acestora. Deși documentele internaționale de drepturile minorităților prevăd promovarea măsurilor care garantează egalitatea persoanelor aparținând unei minorități naționale și cele aparținând majorității în domeniul vieții economice, punerea în practică a acestor documente este greu de verificat. Mult mai greu se observă diferențele economice, decît cele de ordin cultural, simbolic, cum ar fi, spre exemplu, existența învățămîntului în limba maternă.

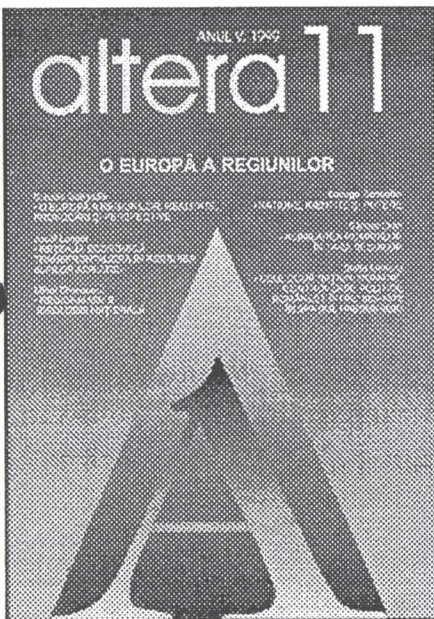
Seminarul organizat de Minority Rights Group — primul care a analizat problema drepturilor economice coroborat cu drepturile minorităților — a căutat o metodologie adecvată apropierei și studierii chestiunii.

Locul ales pentru seminar, Katmandu, cu escală pentru aproape toți participanții în New Delhi pare unul exotic, atrăgător, deloc

propice unor dezbateri de dimineața pînă seara. Dar s-a dovedit că loc mai bun pentru un astfel de seminar nu s-ar fi găsit. Regiunea, bogată în tradiții milenare, arată pînă unde se poate duce polarizarea societății (alternanța de palate și cocioabe depășește orice imaginație), ce urmărire poate avea un sistem al castelor, bazat pe diferențierea unor grupuri etnice, sociale. Nu departe de mănăstririle ce atrag milioane de turiști, cartiere pe lingă care „obișnuitele” mahalele din România păreau hoteluri cu cinci stele; canalele de scurgere pentru excremente dintre trotuar și carosabil atenționau turiștii să se uite sub picioare și nu la înălțimea monumentelor; vînzările ad-hoc de la marginea drumurilor se remarcă prin zumzetul muștelor ce acopereau tot ce reprezenta atracție pentru ele, de la carne pînă la fructe exotice; sediile unor firme de mare renume precum Oracle Soft sau Epson se află în cocioabe în ton cu zona.

La vederea primului autobuz în New Delhi am tras concluzii pripite în ce privește respectarea drepturilor omului, considerînd că este absolut inuman modul în care deținuții erau transportați la muncă. Ca să află că este vorba doar de transportul în comun, și cei care încercau să ia aer printre gratii sînt cetățenii liberi ai Indiei. Într-un astfel de loc, omul meditează asupra sensului politicii (nu ar strica o vizită a parlamentarilor români, să vadă unde poate ajunge o țară unde interesele proprii au prioritate față interesele societății), asupra nevoii de a înțelege și de a studia tema propusă de Minority Rights Group: nivelul de dezvoltare a diferitelor grupuri din perspectiva drepturilor minorităților.

HALLER István

Numerele anterioare ale alterei (*Regionalism și regionalizare* — nr. 9 și *Regionalism și/sau descentralizare* — nr. 10) consacrate temei regionalismului s-au axat pe clarificarea conceptelor de regionalism/regionalizare/descentralizare, pe distingerea celor două sensuri — de jos în sus și de sus în jos — în care are loc acest proces, amplexarea sa europeană fiind mereu prezentă, însă mai degrabă implicit; numărul 11, *O Europă a*

regiunilor, este astfel structurat încît să pună în lumină tocmai această dimensiune.

După cum subliniază studiul din deschidere, semnat de Claudio Scarpulla, Europa regiunilor se situează încă între realitate, provocări și perspective. O repede privire asupra stării actuale de lucruri din Europa dezvăluie o schimbare de paradigmă, curențele regionaliste cîștigînd tot mai mult teren, din rațiuni pragmatice, în fața structurării de pe acum tradiționale a statului-națiune, fie că prevalează aspectul cultural (care scoate din conul de umbră în care s-a aflat pînă acum diversitatea lingvistică, etnică și confesională a Europei), cel politico-administrativ a cărui țintă este o mai mare participare a cetățenilor la decizia politică, ori cel economic, menit să asigure o mai mare eficiență administrației publice.

Un accentuat caracter de concretețe aduc studiile semnate de Eger György, *Euroregiunile în Est și în Vest*, al cărui subiect îl reprezintă fluidizarea granițelor prin constituirea euroregiunilor, precum și diferențele existente în forma pe care acestea le iau în funcție de determinanțele istoriei (recente), și de Josef Langer, *Rețeaua economică în regiunea Alpilor Adriatici. Situația din Austria de Sud*, o analiză detaliată a unei euroregiuni care aduce la lăolaltă Carintia, stat al Austriei federale, Slovenia,

stat național, și Friuli-Veneția Giulia, regiune din componența Italiei descentralizate.

Dezbaterea dimensiunii europene a regionalismului nu și-ar avea însă rostul fără prelungirea sa în spațiul românesc, „datorie” îndeplinită de studiul „*Chestiuinea transilvană*”: *între misie, melancolie și realitate*, al cărui autor, Elek Szokoly, subliniază potențialul integrator pe care Transilvania îl deține în cadrul României, potențial ignorat, dacă nu cu bună știință instrumentalizat și deturmat de înseși structurile/structurarea excesiv de centralizate/ă a României. Această atitudine manifestată deopotrivă de cercurile academice și cele politice față de diversitatea României, percepută nu ca potențial, ci ca amenințare, constituie, după cum reiese din articolele *Cele două națiuni române — controverse politice românești între 1865-1872 în spațiul habsburgic* (Stelium Lambru), *De la Kolozsvár la Cluj. Ultimul episod al regimului ungar în „capitala” transilvană* (Peter Weber), *Regionalism și ideologie națională. Cazul „României Mari” (1918-1938)* (Mihai Chioveanu), una din constantele păgubitoare ale istoriei noastre. Deschizînd pe parcursul a trei numere un spațiu de dezbateri a problemei regionalismului, revista *Alteră* și-a propus să contribuie, oricît de modest, la schimbarea acestei viziuni.

(D.B.)

Administrația locală în comunitățile multietnice din Europa Centrală și de Est

Raport al atelierului organizat la 4 aprilie 1997, România

Contextul general în care s-a organizat atelierul

Administrația locală și administrarea publică în Europa Centrală și de Est (CEEA) au devenit topic vândabil și semnificativă din cauza schimbărilor survenite. De exemplu, autoritățile locale în țările acestor ex-republici socialiste au început să fie puse în discuție conform standardelor internaționale de bună guvernare. Totuși, capacitatea acestor autorități de a răspunde nevoilor locale este adesea limitată datorită resurselor financiare insuficiente.

Mai mult, datorită schimbărilor survenite în structura comunităților multietnice, aceste proceduri nu pot fi implementate în mod corect datorită insuficienței resurselor de capital uman, precum și a lipsei de viziune politică necesară la toate nivelurile. Se impune însă dezvoltarea unor mecanisme de rezolvare a conflictelor mai largi, manifestate la nivel de administrație locală și rezoluționare de administrație publică. Multii participanți s-au exprimat conștient că acest fenomen ideal, administrația locală este mai în măsură să răspundă diverselor necesități ale comunităților multietnice decât autoritățile centrale. Faptul se datorează capacității acestora de a negocia cu diferite grupuri de interes local și de a crea cadrul unei identități locale multiple. Trebuie, totuși, să existe certitudinea că autoritățile locale și vor îndeplini responsabilitatea proiectelor și proiectării deplină umane și a celor minoritare.

Acesta este problema constituie principala cauză a servitiului, perioada de tranziție, între imperatiul statului de drept și constituirea statului de drept este un proces social și

juridic. Minority Rights Group și Liga Pro Europa au organizat acest atelier pentru administrațiile locale în comunitățile multietnice. Funcționari civili, membri ai comunităților minoritare, activiști ai ONG-urilor și oficialități publice din Bulgaria, Polonia, România, Slovacia și Ungaria s-au întrunit pentru prima dată în România în aprilie 1997 pentru a analiza problemele locale și, în timp ce în comunitățile lor și pentru a face schimb de idei și de experiențe.

Dezbaterea desfășurată în cadrul acestui atelier a dovedit că, în cazul unei diversități aparente, există o asemănare evidentă între diferitele situații. În final, participanții au realizat că este imposibilă dihotomia problemelor de la nivel local de comunități lor național și internațional. Se impune însă dezvoltarea unor mecanisme de rezolvare a conflictelor mai largi, manifestate la nivel de administrație locală și rezoluționare de administrație publică. Multii participanți s-au exprimat conștient că acest fenomen ideal, administrația locală este mai în măsură să răspundă diverselor necesități ale comunităților multietnice decât autoritățile centrale. Faptul se datorează capacității acestora de a negocia cu diferite grupuri de interes local și de a crea cadrul unei identități locale multiple. Trebuie, totuși, să existe certitudinea că autoritățile locale și vor îndeplini responsabilitatea proiectelor și proiectării deplină umane și a celor minoritare.

Acesta este problema constituie principala cauză a servitiului, perioada de tranziție, între imperatiul statului de drept și constituirea statului de drept este un proces social și

Minority Rights Group International
MRG
Liga PRO EUROPA

Minority Rights Group International împreună cu nouă ONG-uri regionale și instituții academice din Bulgaria, Polonia, România, Slovacia și Ungaria are în derulare un program de trei ani, Inițiativa pentru Europa Centrală și de Est, a cărui țintă este promovarea drepturilor minorităților și dezvoltarea de democrații pluraliste în regiune.

La modul concret, programul constă într-o serie de seminarii având ca temă educația, participarea minorităților și dezvoltarea social-economică a acestora în cadrul societăților multietnice din Europa Centrală și de Est, seminarii ale căror rezultate sînt publicate de MRG în engleză și apoi traduse în limbile țărilor implicate. În România, această sarcină și-a asumat-o Editura PRO EUROPA, care a publicat în iarna acestui an broșura Administrația locală în comunitățile multietnice din Europa Centrală și de Est (raport al atelierului organizat la 4 aprilie 1997, în România) și care are în pregătire în momentul de față raportul atelierului organizat între 7-10 noiembrie 1997, în Bulgaria, care a avut ca temă educația în societățile multietnice din Europa Centrală și de Est.

Pro Europa poate fi citită pe Internet la adresa:
www.proeuro.netsoft.ro

CONTENTS:

- P. 1:** The Day of Europe, first celebrated in Romania by the PRO EUROPE League in 1994, has meanwhile become a day celebrated all over in the country;
- P. 2:** *Calendar/Naptár* — A Romanian/Hungarian synopsis of the PEL's main events in May and June 1999;
- P. 3:** *Emil, in His Turn* — President of Romania two years now, Emil Constantinescu is resuming his predecessor's mistake, that of nationalistically instrumentalising the multiethnic structure of Transylvania, the province whose votes counted most in his election.
- P. 4-5:** *Unifying Europe — History and Prospects* — A lecture held by the political scientist, Valentin Stan, on the occasion of the Day of Europe.
- P. 6-7** *Summer and Smoke* — Not only the political elite, but also the intellectual one irrationally and inconsistently reject any idea of regionalism or federalisation as stated in the Declaration from Cluj, misreading it as an infringement upon the integrity of the Romanian state;
- P. 8-9:** *The College of Democracy: Probation period in Bucharest and Budapest* — the students of the College met representatives of Romanian and Hungarian institutions completing thus their civic education and preparing to play their part in the Romanian civil society;
- P. 10:** *Hans and Hubsch's Country* — be it the XIXth century or the present day, Romania impresses Westerners by the chaos and filth.
- P. 11** *Workgroup for Minorities* — Within the frame of the annual meeting of the workgroup, Romania's representative highlighted both the achievements and the standstills the country has experienced lately.
- P. 12** *Minoritates Mundi* — historical and demographical data concerning the Armenian minority in Romania;
- P. 13:** *Erevan, Erevan...* — like many of the excommunist states, Armenia is a country where every ordinary citizen dreams to become a president, but no president can see himself as an ordinary citizen...
- P. 14:** *Finish or Start?* — PEL's project, The Pluricultural Town of Odorheiu Secuiesc and Its Mirroring in the Educational Process, will be taken on by the local civil society;
- Women, Democracy, Development* — a seminar organized by the International Federation of Human Rights Leagues.
- P. 15:** *Underdevelopment as a Conflict Source* — democracy is hardly conceivable if not sustained by economical development; — review of the 11th issue of *Alterra, A Europe of Regions*.
- P. 16:** *Local Administration in the Multiethnic Communities in Central and Eastern Europe* — a report of an MRG seminary, published in Romanian by the PRO EUROPE Publishing House.

PRO EUROPA este publicată cu sprijinul
Fundației Heinrich Böll (Germania) și BILANCE (Olanda)

Liga PRO EUROPA Liga
Copreședinți:
Smaranda ENACHE și CSIKY Boldizsár
Director executiv: SZOKOLY Elek
4300 Tîrgu Mureș, P-ța Trandafirilor nr. 5, et. III, CP. 1-154
Tel/fax: +40-(0)65-214076; 217584, e-mail: office@proeuro.netsoft.ro

Redactor: Doina BACI
La redactarea acestui număr au colaborat: Laura ARDELEAN, Marius COSMEANU, HALLER István, Adrian MAJURU, Florin ROMAN, SZOKOLY Elek.
Culegere texte: MAGYARI Annamária
Tehnoredactare: PÁPAI László Zsolt
Multiplacat la Liga PRO EUROPA